

ESIPUHE

Media, pelko ja politiikka

Persianlahden sotaa edeltäneen televisiomuodon perusta rakentui representaatio-käsitteen, *esittävyyden* varaan. Pyrkimyksenä oli ottaa vastaan ympäröivän maailman heittämät haasteet: esittää kuvia, ääniä ja analyysyjä tai ainakin kertoa tarinoita, joiden voi kuvitella olevan todellisuuteen pohjautuvia. Nyt keskeisemmäksi on noussut kysymys siitä, keiden kertomia tarinoita kannattaa tai ylipäätään on mahdollista esittää. Esittämisen kysymykset ovat korvautuneet aineiston alkuperän, levityksen, säännöstelyn ja ennen muuta kontrollin kysymyksillä.

Katsojan kannalta tämä on merkinnyt sitä, että monet itsestään selvinä pidetyt tehtävät ovat osoittautuneet mahdottomiksi. Niihin kuuluu mm. oletamus, että televisio on luettavissa ja opittavissa sekä siten "hallittavissa" oleva semioottinen järjestelmä; että televisio on väline, jonka kautta valta ulottaa lonkeronsa kuluttajan kurkulle; että televisio voi olla taidetta siinä kuin elokuva tai teatterikin.

Samalla kun muutokset ovat asettaneet uuteen valoon tällaiset haasteet, ne ovat myös pakottaneet arvioimaan uudelleen ainakin uskonnosta, jonka mukaan juuri televisio on kulttuurisen tajuntateollisuuden yhdenmukaistava, tasapäistävä ja massoittava muoto. Tällaisen "baudrillardilaisen" näkemyksen mukaan televisio, modernin maailman "massatehtaana", aiheuttaa sen, että oppositiot

katoavat, historia haihtuu (savuna) ilmaan, ero-avaisuudet kumoutuvat ja vaihtoehdot pyyhkiytyvät näkymättömiin.

Kieltojen ja kurinpidon yhteiskunnassa valta operoi järjestelemällä avaraa tilaa suljetuiksi osiksi. Tässä aika-tila -rakenteessa yksilön elämä määrätty liikkeenä suljetusta tilasta toiseen: koti, koulu, kasarmi, tehdas, yliopisto, aika ajoin sairaala, kenties vankila. Suljetun tilan käsitteitä olivat keskittäminen, ajan ja tilan järjestäminen sekä tuottavan voiman luominen näissä puitteissa. Käsitteiden näkyvä ja kuuluva muoto oli tehdas.

Nykyinen läntinen ja osin jo itäinenkin yhteiskuntasysteemi on tunnistettavissa siitä, että nämä perinteiset suljetut tilat - vankila, sairaala, tehdas, koulu, perhe - ovat ajautuneet kriisiin, niiden tilaa voidaan nimittää kriittiseksi. Tai näin halutaan ainakin väittää, jotta välttämättömät reformit olisi voitu ja voitaisiin toteuttaa - uudistukset, joita ei enää säätele järjestämisen tai kurin periaate, vaan kontrolli, valvonta.¹

Valvonnan yhteiskunnassa yritys tai korporaatio on korvannut tehtaan. Tällainen yritys on enemmän kuin liikeyritys, se on henki ja ilmapiiri, jota pumpataan eloon haasteilla, kilpailulla ja ryhmätyöllä. Siinä missä tehdas konstruoi yksilöt yhtenäisenä kehona, johtajalle työvoimana ja ammattiyhdistysliikkeelle joukkovoimana, siinä yritykselle yksilöiden keskinäinen kilpailu on vain terveen

kehityksen muoto, motivaatiota lisäävä tekijä.

Moduloiva periaate "palkka ansioiden mukaan" ei tietysti ole ollut vaikuttamatta myös sivistys- ja koulutusjärjestelmään. Aivan samoin kuin yritys korvaa tehtaan, jatkuva treenaus korvaa koulutuksen, ja alituinen kontrolli tentit ja tutkinnot. Koulu ja yliopisto ovat jo muuttuneet yrityksiksi.

Kontrollin yhteiskunta perustuu valvonnan jatkuvuuteen. Koska se ei ala mistään eikä pääty mihinkään, siitä tulee huomaamatonta. Kurinpidon yhteiskunnassa yksilö määrittänyt nimikirjoituksensa ja sosiaaliturvatunnuksensa kautta osana massaa. Valvonnan yhteiskunnassa nimikirjoituksen ja sotun korvaa koodi, *tunnusluku*. Massayksilö -parista on tullut asiakas-pankki -pari. Juuri raha kenties selkeimmin kuvaakin tätä muutosta: kurinpito viittasi aina takaisin rahan numeeriseen arvoon suhteessa olemassaolevaan kultavaraan. Valvonta taas suhteutuu vaihdon alati muuttuviin suhteisiin, joita säätelevät kansainväliset

valuutta- ja osakekurssit.

Enää ei osteta raaka-aineita ja myydä valmiita tuotteita. Nyt ostetaan valmiita tuotteita tai ne kootaan valmiista osista. Myytävänä on vain palveluja ja ostettavana osakkeita. Tämä on myydyksi tai markkinoiduksi tulemisen kapitalismia. Perhe, koulu, armeija ja tehdas eivät ole enää erillisiä, valtioon tai yksityiseen valtaan suhteessa olevia tiloja. Ne ovat koodattuja muotoja, jotka voidaan aina muuntaa, sillä viime kädessä ne kuuluvat osakkeenomistajien hallitsemalle yritykselle, esimerkiksi pankille. Tuollaisen yrityksen hengitys kulkee markkinoinnin tahdissa.

Markkinoinnin luoma mainoskatsoja ei enää ole esityksen tarkoituksia hakeva, merkityksiä etsivä, ajatteleva olento, kuten painetun sanan lukijan on

ainakin oletettu olevan. Katsoja on uudentyypiseen kielelliseen kokemukseen osallistuva "kierrolainen", jonka valintoja voi yhtä hyvin säädellä niin aineellinen tarve, järkipäriäinen päättely kuin hetkellinen nautinnonhalukin.

Televisoruutu tarjoaa kanavan kertoa vanhoja tarinoita, jotka vain on paketoitu toisella tavalla. Käärepaperien asemesta käytettävissä ovat sähköiset, liikkuvat kuvat ja äänet. Useimmiten tällaisen symbolitehtaan tuottaman sanoman voi tiivistää yhteen, yksinkertaiseen kehoitukseen: "Ota minut!" Ei, "Osta minut!", sillä raha on tässä maailmassa aina paradoksi: tuon maailman tuotannossa käytetään valtavia summia vain jotta voitaisiin julistaa sanomaa, jonka mukaan raha ei ole tärkeintä elämässä.

Muutostila niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla merkitsee aina vaatimuksia, jotka koskevat sekä ajallista että paikallista *suuntaa*. Tällä tasolla pysähtyneisyys ei ole yksin poliittinen, vaan myös kielellinen kysymys. Lisäksi se on aina kaksijakoinen: lupaukset ja uhkakuvat, toiveet ja pelot, unelmat ja painajaiset näyttäytyvät tulevaisuudenteinä samanaikaisesti jakaen mielipiteitä kahteen vastaleiriin. Tällaisessa tilanteessa valinnan epävarmuudesta tulee aina minuuden rajakysymys. Täysin tietoisina näistä (todellisista ja keino-tekoisista) valintatilanteista, myös mediat pyrkivät parhaansa mukaan määräämään ennalta ne suunnat, joiden puitteissa katsoja-kuluttajan arkiset valinnat eivät olisikaan enempää kuin tuottajien tekemien suunnitelmien toteuttamista. Tällä tavalla mediat itsessään ovat pysyvyyden ja muutoksen paradoksaalinen konteksti: kaiken kattavan sallivuuden avoin elektroninen kita.

Konteksti on poliittinen (ja lisäksi pedagoginen) kysymys. Se on aina joko avausta tai sulkemista tilan ja analyysin välillä, siis erilaisten valintojen asemointia. Mediaopetus koulussa on myös poliittinen kysymys: millaista mediaa varten, missä määrin ja missä muodossa kasvatusinstituutio on valmis avaamaan ovensa? Kysymys siitä, miten media ymmärretään, mihin muotoon (taloudelliseen, kielelliseen, viestinnälliseen) se hahmotetaan, ei ole erillinen siitä pedagogiasta, jonka keinoin tuota ymmärrystä ja hahmotusta pyritään toteuttamaan. Tavat puhua, kirjoittaa, audiovisuaalisoida, elektronisoida tai kybernetisoida asioista vaikuttavat välittömästi siihen, mitä nuo asiat ovat ja miten ne käsitetään.

Pedagogian, politiikan ja viestinnän keskinäisten riippuvuusuhteiden alleviivaaminen näyttää tänä päivänä entistäkin ajankohtaisemmalta juuri siksi, että niistä ollaan niin valmiita vaikenemaan. Koulun institutionaalinen haluttomuus medioihin kohdistuvan kasvatuksen suhteen ei liity populaarikulttuurin halveksuntaan sinänsä tai opettajien haluttomuuteen ja kyvyttömyyteen opettaa me-

dioita. Pikemminkin siihen on syynä halvaannuttava pelko ja ahdistus siitä, että medioiden kautta, avulla ja muodossa koulu lopullisesti uhrataan politiikan alttarille, sen välineeksi, kohteeksi ja kontekstiksi.

Mediakulttuurin kasvatukselle heittävä haaste koskee siis politiikkaa: tällä tavalla koulu voitaisiin viimeinkin politisoida. Mediat eivät ansaitse asemaa koulussa vain siksi, että niiden avulla koululaitoksen opetuksellinen rakenne muuttuisi demokraattisemmaksi. Medioiden takia koululaitoksen olisi viimeinkin pakko riisua naamio, jonka takana se yhä uskottelee olevansa politiikan ulkopuolella.

Koulu on muuttunut kohti jatkuvan kontrollin periaatteita ja alituisen opetuksen ja oppimisen vaateita - samoin yliopisto, jonka on tästä syystä pakko luopua tutkimustavoitteistaan. Tutkimukseen ei ole enää aikaa, varaa eikä tarvetta. Yliopisto muuttuu yritykseksi, jossa laitos on opetuksellinen, kontrolloitavissa oleva ja markkinoinnistaan entistä enemmän riippuvainen tulosityksikkö: avoimen rahankäytön vain korvaa kaupankäynti opintoviikoilla. Sulkeva kurinpito on muuttunut avoimeksi ja "sallivaksi" valvonnaksi. Tällaisessa järjestelmässä vastarinnan mahdollisuudet on löydettävä yrityskuvan, kontrollin, markkinoinnin, pankin ja matelun maailmasta toisenlaisin näkökulmin kuin kurin ja kieltojen kulttuurissa.

Kriittinen AV-opetus, -tutkimus, ja -kasvatus perustuu juuri näiden osa-alueiden ja eritoten niiden ilmenemismuotojen (kulttuuristen imagojen, kaikkinaisen valvonnan, mainonnan ja markkinoinnin sekä rahan) tutkimiseen, analysointiin ja kritiikkiin. Tässä on kasvatusjärjestelmän poliittinen tehtävä ja syy siihen, miksi mediapelko ei johda viisauteen, vaan jatkuvaan nöyristelyyn.

Jukka Sihvonen

Lähikuvan 2/92 vastaava toimittaja

Viitteet:

¹ Ks. Gilles Deleuze, "Postscript on the Societies of Control", *October*, no. 59 (Winter 1992): 3-7.